

Landskap: Skåne, Småland, Halland Upptecknat av: Emil Fönsson
 Härad: Luggude m fl. Adress: Hornsborg
 Socken: Wäsley m fl. Berättat av: Emil Fönsson
 Uppteckningsår: 1933. Född år 1861 i Wäsley

Uppteckningen rör Halmfigurer och utklädnig vid skörden och Jultiden.

[Aldrig, vaken vid skörden, tröskningen, skördedagille, Mickels-mässan eller Tyndelsmässan, gjorde några figurer av härvar eller halm, ej heller kläddes ut någon person. Nikolaus-dagens firande förestod inte heller och ingen person under julen föreställdes med namnet Nicolaus. Om man ej gjorde några figurer av halm eller sädes härvar, så synes som om det i andra (än Kullasockna) trakter i Skåne använde uttrycket om den ensam-me slut-kärven som skulle kallats "Städaren" att detta ord allmänt begagnades i Kulla-sock

- name och var ett ömkans, medlidamhets-ut-
tryck över en person som oförskyllt kommit i
fattigdom, sorg och olycka, utan utsigt att få
hjelp av någon. En sådan person kallades för en
"Städare", i bland förbättrat till "Ståtare", men än-
- då med samma mening som "Städare". / "Don städa-
- res menskan, vad ska han ta sig till" detta det.
Deremot om en sådan "Städare" kom med stora
ard och äthävre, så kom det att heta: "Det är så
ynkeligt att höra lus hosta". Som t. ex. En my-
- ket fattig skomakare i vår by, hade en stor barn-
- skara, som han ej kunde skaffa bröd nog, utan
välwilliga medbarniskors hjelp, behagade införa i
orts. tidningen en annons: "Tillkännagives en sons
lyckliga födelse, dag, timme och årtal, N. N. skoma-
-karemästare". En äldre man, som fick syn på
nyheten, yttrade då: "Det hade varit bättre om sko-

av

- p. 2. 3

-makaren köpt en kaka bröd för de pengarne.
En annan "Städare", en gammal fattig smed,
som bönderna i Ornsköldby byggde ett litet
hus till, behagade på julakalas skälla på bön-
-derna, att de allesammans hade skuld upp öfver
äronen, "men jag vet jag sitter orubbad", sade han,
och besinnade inte att bönderna beuro ett par
stora kakor bröd i veckan och skänkte honom.
Sådan skryt även "Städare" kallades "att höra
lus hosta". Älskå då ordet "städare" var inkom-
-met i språkbruket, så måste det ha kommit
möjligen från den ensamma, udda reken, kärven,
för längre tid tillbaka, troligen långt inne på
1700 talet, ty på 1800 talet hörde jag aldrig någon, icke
ens Morfar född 1784, eller Morfar född 1789 nämna
något om Städare i form av en som kärve på å-
-korn, eller vid skörden någon kärve, eller vid andra

80. Smål. Hattand. Uppr. Emil Jönsson
Luggade m. fl. rader 3990

4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

933 tillfällen brukades varken tröskad eller otröskad
halmkärvar eller dylikt. Ordet "Städare" är ur
bruket sen 1890. Lucia-dagen firades heller aldrig
i Skällasöknarne efter 1840 och huruvida den förr
firats hörde jag heller aldrig någon om tala, men
min Mor berättade att de skulle lägga sig Lucia
länga natt och sova till Hårbrudag, och om det skul-
le bakas det första grovbrödsbaket av julbaken, så
kunde barnen få vara en liten kaka som kallades
en Russerkatt, men liknade inte mycket en katt.
Namnet Lucia hette alltid "Lusse". Ennär julen
satte man julaftons-dagen upp sädeskärvar till fä-
larne. En eller flere, havre- eller kornreker, sattes
upp och bandes med halmband om stam eller gren
av något gårds-träd. Man tog ej alltid de störste och
bärdigaste kärvarne, i synnerhet mindre om ingen
eller ringa snö bestäekte marken. Som exempel på

böndernas mening kan anföras hur prästen vid
 husförhör frågade vem de trodde der födde spar-
 arne om vintern när det är snö på allonarken.
 Då reste sig en bonde och svarade: "Det får allt
 jag veta, som har de otäte gavlarné". Faktum
 är att hundratala sparvar och andra småfåglar
 komms in genom springor i de gamla lagårshus
 med ris-gavlar och glesa bräde-satts. Derföre
 togs ej de bästa kärvarne till julareker i den
 tiden. Några onärken för kommande års skörd, eller
 annars, trydde de sig inte om, utan halmen bortka-
 stades betydelslös. Halm på jula-golvet brukades ej
 heller i Kulla-socknarne i förra århundradet, men
 tröskemän ifrån Halland berättade på 1860-talet,
 att i deras hembygd brukades (Västtorp, Weinge, Knärd
Pränneslöv, Karup och Hishults socknar) lägga råg-
 halm på stuggolvet om jul. Lika så berättas, att

 Dit. minnas
 i Halland.

här i Småland, dels från Torpa och dels från Berg
-a socken hade de haln på golvet och i den senare
så långt fram som 1875. I Torpa socken brukas
-de haln på julagolvet åtminstone 1860 ty som ex.
En gårdfari-handlare som kallades Peter på Liringsli-
-fjeb fick "låna hus" på ett ställe över julen (Min
back-stugu-torpare, Nisse på Backen, född i Torpa och
varit i sällskap med gårdfari-handlarn, berättar) Ef-
-ter ett par dar kom handlarn under fund med att
han hade tappat sin pengabörs i jula-halmen, och
stälde till ett förfärligt väsen. Istingen hade nå-
-gon stulit börsen eller låg den i halmen. Han
drog ut all halmen på gårdsplanen och folket vil-
-le ju förbjuda honom, men han röt: "Ja tror ni
än rant toseta, får ja nu inte heller lov o lata
ätte min pengabörs, så va de väl besynnerligt."
Sedan han dragit ut all halmen, måste han

dra in den i stugan igen utan att finna sin
"hänga-bark". Han ville skylla någon av husfol-
ket att de hittat hans börs, men alla försäkrade
sin oskuld. Men hans sällskap, pojken (min
torpare) sade: "va i de för en knuta der käns
i hasen när ja stötte te era byxor". Peter kän-
de efter och drog fram börsen, med trettio
riksdaler i silver och koppar-pengar. Förmod-
ligen hade han knäbyxor, annars kunde ej
pengabörsen stannat i hasen. I Lunnarbo
härad brukades ha halm på stuggobvit om julen
i alla socknar ända fram till 1870, men i somli-
ga socknar ända till 1880, som t. ex. i Hamneda
och Lödra Ljunga, dock endast de förste juladag-
arne, men förut hade det brukats att byta om
halm om Nyår och Trettonde-dagen, och om Knut
togs all råghalmen ur stugan, ty då var julen

slut. Det var ganska riskabelt med torr råghalm på golvet, när det i alla stugor eldades på öppen spis och sprakande gnistor snart kunde antända, som det också hände på ett och annat ställe enligt berättelser. Derav hade de ju den gamle jula-ringdansen och spöngö: "Nossa jula stuga, stod i ljusan låga, alla ljusen brändt upp som Hej hopp! som i galopp som inte ja gifter om ja bräst som". En upprätt ställning med en fläcka i en pinne att sätta brinnande torvstickor skulle jämt passas och lyftas om stickor framme vid den brinnande fyren i spisen. Den som skulle passa var vanligen en flicka eller en gammal kvinna. Bekvämt var att vid julagille "bädda golvsäng" i råghalmen, då gästerna la sig över hela golvet. Likadant d.v.s. "att bädda golvsäng" beagnas ännu, men inte i golvhalm, utan kläder, sängkläder och mattor.

att sova på. I Hamneby socken så långt
fram som 1880 talet brukades de förste juldagarna
läggas råghalm på stuggorvit och borttogs, så det
låg ej hela julen över. Då brukades lekas, kryp-
pande i halmen, en slags blindlek som kallades
?Marcus och Lukas och tillgick så att den som kan-
de se hade att krypa i en utsatt krets och den som
var med förbundna ögon, ?Marcus, skulle fråga:
"Lukas var är du?" "Här" skulle den andre, Lukas,
svara. "Bakta dig för om du ?hile daskub," och den
med skulle den blinde försöka rika den an-
dre med en av råghalmen hopsnodd batlong
med försvarlig klump på ändan. Strunde kan rika
honon skulle de byta roller. Lamliga hade i
takst i stugan jula-kronor av råghalm. Förut
fästes en vit linne duk i taket (enrlet små som)
och i alla fyra hörnen skulle hänga vackra jula

äpple, så skulle dessa halmkronor hänga
rundt i ytterkant på denna duk. De voro av
ihåliga längder av rågstä, varigenom en
tråd trädde, liksom pärlor på tråden och
sammansatta likt kronor eller fågelburar.
Detta innan julagran begynte användas i
dessa (Kamrads och Låda Bjunga) socknar i
år 1880. I Fullasocknarna hade man aldrig
uppfästade dukar i taket, men begynte bland
allmogens kläda julagran på enstaka ställen
omkring 1866. Ej heller hade halmfigurer, halm-
kronor, hängda i taket. Man gjorde i Sunnebo
av julahalmen en rund kula och en man eller
person lade sig i julahalmen med fötterna e-
mot väggen och halmkulan lades ovan vid hova-
det, så gälte det att kunna gripa halmkulan med föt-
terna och kasta den i väggen då man låg på ryggen.

Men man gjorde inga figurer av halm vid skörden, reker, eller vid tröskningen halm "bucke". Skörtefäst eller skördegille gjordes endast på herrgårdarna efter grödans inlärgande, för tie-
 -rare, statare och dagsverkare (i Kulla sock-
 -narne) men inte bland allmogebönderna. De-
 -mot i Sunnerbo härad i Småland, (här göres
 skillnad på "Höst" och "Ljiv" (skörd). Höst är en-
 -dast slåttern och gräs och hö kallas för "höst-
 -nad", ävensom gräsvall och vilt gräsmark, kallas
 också för "höstnad", aldrig slätter. Ljivens skör-
 -den heter endast sädes-skörden. Här i Små-
land gjordes för 40 år sen (numera, aldrig) höstgille
 på så sätt att 20 a 30 män och fruntimmer budas
 att hjälpa till med hösten (slåttern) ja, till och med
 kunde budet lyda så här: "Lå många som vilja
 hjälpa till med hösten den och den dagen, hos N. N i den

Småland.
Småland.

och den gården och byn, är mycket välkomna".
Ett sådant bud utsänt några dagar i förväg, kunde spridas i hela församlingen och de som då hade lust att hjälpa till komms då, ofta i så stort antal att slättern gick snart för sig med lätthet, under skämt och glans. Husbonden på stället, jemte övrigt husfolk gjorde sin flit ned att oupphörligt gå omkring till folket i markerna, med mat, bier, kaffe och brännvin samt svagdricka. Dests rikligare traktering, desto lättare rykte fick bonden om han en annan gång sände ut bud om "höstgille". Om kvällen bjöds på "starmidda" hemma i gården och efteråt dans på logen. Spelmannen hade vanligen fiol eller harmonikan med sig om morgnonen, och hjälpte till ned slättern. Maten kunde vara köttsoppa, ärtsoppa, korngrynsgröt, ris-gröt eller lutfisk och potatis, allt med många brännvins-supar till.

1928 1933

Lidana höstgille kallades också att göra hjälpe.

Slätten försiggick på så vis, på en enda dag, att
gå gräset avhugget och rästat i beredor. Aldrig
beudes till "Lura-gille" (skördegille) utan var hug-
ger, "skär" sin säd, och aldrig förekommit någon per-
sons utklädnung med halm eller derav gjorda figurer.

Utdelning av gåvor vid julen var känt i Skulla-
socknarna omkring 1845, men dock tydligen inte
mycket vanlig bland allmogon. Ex. En länsmän
som hette Falkman, ungkarl var han, bodde i
Wästg. Kloockaregård en tid på ovannämnda år.
Denne Falkman annonserade i en tidning (eftre
en hustru (något alldeles oerhördt i den tiden)
och fick därigenom också en fästman, som han
gifte sig med. Fästmanen skulle komma till
konon om julaften. Falkman hade en hus-
hållerska som hette Lissa. Julaftons-dagen

talade han med henne hur hon skulle göra.
"När du får bra fyr i porcelins-kakelugnen och
laga varmt, så kan du kasta in detta". Der-
med lämnade han henne en paket med omvir-
at papper. Ja, hushållerskan lovade att göra som
länsmannen sagt. Fästernön kom, julagrot-
ten äts och allt var glädje och "gammnan" som
det hette, men Folkman kastade längtanfulla
blickar emot köksdörren emellanåt. Till
slut gick han ut i köket och frågade Lissa hur
det kom sig att hon ännu ej kastat in paketet.
"Jö, det kastade jag in redan när det var
varmt, i skymningen", svarade Lissa. "Var ka-
stade du det då?" I kakelugnen, som kommit
sarien på. När dörrarne till kakelugnen öpp-
nades syntes fransarne av en fin silke-schal
liggande utanom glöden. Schalen hade kostat 30 öre.

-daler, och var ämnad fästernön, men hus-
-hållerskan hade kanske aldrig hört talas om
-julkappar. Julkappar delades aldrig ut gen-
-om någon utklädd person, julbock, som senare,
utan gåvan skulle omviras med papper med namn
på den som skulle ha den, eller viras med en
-massa haln, så att den kunde rulla in i gol-
-et och den som kastade in en julklapp, skulle va-
-ra tvungen i vändningarna och genast efter inkastan-
-det ta till flykten så hastigt att ingen av folket i
huset hann opp honom. När husfolket inte kun-
-de gripa honom och han fått så långt försprång
att han kunde sig trygg för vidare förföljelse, så
kunde det hända att han vände om igen, för att se
och lyssna utan om ett fönster, vad de gissade på
tyonan fick aldrig veta vem som givit julklapp,
utan av dess beskaffenhet fingo de gissa sig till

detta, eller förbida tiden till dess det på nå-
got sätt kunde listas ut. Se de innevarande,
rusade manfolken upp, så snart ett kapers- eller
kalmbylte kastades, rullades, in på golvet, hastigt
ut efter främlingen, just sådana de voro, i bara stru-
mpsockarne om än det var alms djup snö, eller slask
ty dröjde man med att ta skodon eller träskorna på
sig, så fick den främmande så stort försprång att det
ej var att tänka på att kunna infånga honom. Som-
liga fulklapps-inkastare voro så försiktiga att de en-
dast inkastade byttet, paketet, i förestugan ("Garstun") och
sedan sprungo sin väg, men oftast passade de på att
kasta in fulklapparne, just som familjen satt sig
till bords, vilket de kunde se genom fönstren, ty
dessa fingo inte vara stängda om fulen med rull-
gardiner eller lämmar. Fulklädning och kringvand-
ring, fulspöken, kriggsändandet av halmglubbar

Småland Halland
Lagman m.fl.
Wästby m.fl.
Mpt. år 1933

Mpt. år En fören
3990 för Kvarnarna
Juli 1861. i Hornöbry

17
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Småland.

eller figurer om julen, förekom icke, vad jag hörde
- av i Kulla-socknarna. Men i Hamneda socken (av Sun-
-nerbo Härad) brukade några för 20 år sedan, vid svin-
-slakten före jul, taga vara på den ytterste rumpe-
-spetsen, som skars rå av svinet, med "L" på. Denna
svina-rumpa skickades i paket per post, till go-vän-
-ner eller släktingar som julklapp (på skämt).
I Kulla-socknarna skulle Stjernegossar, före 1850
ha gått omkring i byn eller flera byar vid trettondag och
dagar derifter. De skulle på samma gång föreställa
de tre vise män och en bar en papers-stjärna på en
stäng, Betlehems-stjärnan. Denna stjärna kunde dri-
-vas att snurra rundt sin medelpunkt, med han-
-den av den som bar stängen eller staven på vilken
stjärnan var fäst. Under tiden stjärnan snurrade
så länge de en visa, ej lång, ty ärendet fick ej ta lång
tid, och bestod huvudsakligast i tiggeri. En person,

som var uthlädd med röd topphuvud och lös-skägg, samt en gammal Tai-rock (över-rock, kappa) kallad för Judas. Han hade en bjellra och en skinnpung med några koppar slantar att skramla, samt gick tillbälla och räckte fram sin håre eller pung, nickade och gjorde tecken, samt sade även ifrå, att pengar ville han ha. Men de slantar han fick var obetydligt. Men traktering av en sup till var med tilltugg, förmådde de ej heller. Vad de sjöngs för något är ej med säkerhet känt, men troligen något vers ur den gamla psalmboken fr. 1700-talet, motsvarande 1796 i vår nu varande psalmbok, ty jag vill dunkelt minnas berättats om "Kyrie Ele Esou", som refräng i sången. "Snur hör julen ut", var ett allmänt uttryck, som också stod i den gamla bondpraktiken. Ungdomar, pojkar, kunde då gå i lön, från stuga till stuga och hjälpa "töerna bära

ut julahalmen, för att på sista stället bli
kvar och leka eller dansa. Derav ofta ännu
fram på 1880-talet, bruket att ställa till "Smuts-
-bal", torde härledas. Varken nu eller vid andra
tidpunkter klädde man ut sig, eller gjorde halms-
gulebar eller figurer och skickade omkring. }

Med Fulla-socknarna menas de socknar, som
omfattas i en halvö som uppstår om en rät linie
tänkes ifrån Theldevikens spets, till Helsingborg
Brunnby, Väsby, Höganäs, Viken, Jonstorp,
Färhult, Allerum, Liattarp, Fleninge, Wälinge.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Emil Jönsson
 Härad: Luggude Adress: _____
 Socken: Kullasöknarne Berättat av: Emil Jönsson
 Uppteckningsår: 1933 Född år 1861 i Wibby socken

Uppteckningen rör Textilier

Man vävde lärft men typeret och atlas äro i fråga om vävning okända ord i Kullasöknarne, fastän vävsätten nog förekomma under annat namn. Lärft i ordets bemärkelse värdes alltid med 2 skift. Om det användes fyra skift, då trädde och bands det så, att väven blev såsom om endast två skift användes, och kallades tvåskäftigt, eller två-skifts-tyg. Lärft var endast tyg som värdes av Locka garn, spunnet av de längste och finaste "lågorna" av lin, sedan detsamma grov och finhäcklats. Af träcklingen kallades "blår" (blånor vid grovhäck

-ling och små-blår vid Linhäcklingen. Tyget
som vävdes utav arvhäcklingsgarn kallades för
"elögarn" (förkortning av blångarnstyg eller blån-
garnsväv). Lärftet ("Läres-töf") användes till skjortor
linne, lakan och "örngodt" et.c. och var så fint,
och vackert, att det kunde tävla med fabriksvara
ifall en skicklig spinnerska och dito väverska
hade förfärdigat det. Säckväv vävdes av "skätte-
fall" d. v. s. det som föll till marken eller golv-
et då linet efter brytningen behandlades med
"skättehånnen" vid "skätte-stolen". Men skätte-
fall användes även till lakan och skättefall
byxor åt karlarna. Buldan har förmodli-
gen vävts av hampa; troligen på 1700-talet, ty
jag har aldrig hört talas om att buldan vävdes
i bondehem. Med endast två skift vävdes
"twist" liktydigt med rips i yngre benämning

Näversko är obekant benämning. Träskottning var ju ingen vävsort, det var ju endast en variation med färgerna. Om man t. ex. trädde väven med ett skäp eller skäl av varje färg, så kunde man genom träskottning och trädning frambringa många olika mönster. Om kypert betyder skäpigt då trädarna gå diagonalt eller snedt över väven då kunde de nämnde mönstersorterna (spetskypert, gäsong, korndräll, bruten kypert) anordnas genom trädning, bindning och trampning. "Gäsongdräil" var mycket vanlig till duktyg (och finns ännu här i huset), men korndräil har jag aldrig sett, men "drop-pedräil" användes till dukar i vardags-lag och till hand-dukar. Det vävdes med tre skäp i linne. Bolstervar ("Dyne-var") vävdes med fem skäp till orandynar, med ylle garn till påslag och "lockagarn" till varsp. Yllet eller inslaget låg på rättsidan och

denna nedåt i väven. Jag minns onan talade om en
färg till dynor, som kallades "smackfärgade" (troligen
efter Engelska smok, rök, ty "smack" färg var grått).
Underdynor värdes av hemfärgat lockagarn med tre
eller fyra skift. Warpen låg på rättsidan och dynan
blev lång-randig, då deremot de femskiftade voro
tvär-randiga, emedan det var inslaget som låg
på rättsidan. Om det användes mer än fem
skift till vävnad av "dräil" i hemmen är inte känt.
All den vävnad, som bonde-befolkningen använ-
de i hemmet värdes också hemma. Hus-
modern, och då döttrarne blevo vuxna, värde till
allt som behöfves till kläder, underkläder, linne och säng-
kläder, foder och yttertyg till både karlarne och frun-
timmen. Trydnads-saker, vävnads-saker, bonader, hyms-
täppe, stjärntäppe, munk-bälte, plommoursänder, Re-
lagen, opphasanta, plocke-tøj, flössatäppe, bunka-täppe

skielblads-sängkle, vävdes, men det var i första hälften av 1800 talet och så på 1700 talits senaste årtionde. Sedan blev det urmodigt och bortglömt tills den gamla vävkonsten på de senaste decennierna av 1800 talet ånyo kom till heders och började utläras. Samast har jag aldrig hört att det vävdes i bondhem. Teke hel-ler hört talas om några yrikes vävriker, mer än ett väveri i Höganäs Ryd, vid stenholsverket, och var i det hus som sedermera omändrades till Ryds kyrka. Detta väveri gick i något år före 1850, men upphörde snart derefter. Dubbelvävnad är av nyare datum, men det beror på vad som menas med dubbelvävnad, om dubbelbreddad eller olika vävsorter på olika sidor. Bunka-täppen t. ex. der är ju vanlig träskafts-väv på avrigsidan, under det mönstret ligger på rättsidan. Om det skulle vara mycket breda täcken, så vävdes så bredt som det hvar täck-

ets bredd och halvorna syddes sadernera i hop till ett helt täcke. Väv spröten var till att spänna väven ("räckan") på bredden, så att det ej drog sig i vävskeden och derigenom skadade denna.

Spröten var av järn, den ena halvan var en skruv som gick i en mutter på den andra halvan så att den kunde skruvas in eller ut, att förkorta eller förlänga, samt med ett bredt blad i var ända, försedt med små vassa taggar i kanten att sticka i tyget vid ytterkanten på "räckan". Genom att lyfta på sprötens midt, sedan man fört åt sidan säkerhets-hållaren vid hopläggningen, kunde man taga spröten lös, flytta den längre fram på "räckan" och genom att åter trycka ned den spänna ut vidden åt sidorna. se fig. 1. Ryor vet jag inte vad det är och inte heller Nock. Jag förstår att det är en flosse värnad, men benämningen är obehaglig. Vävbrocker

funnas nog, ej. Var och en hade nog dessa konst-
-er i sitt huse, och de som inte kunde reda ut det
gingo tydligen till fränder och grannar och frågade
sig till råds. Vi få nog skänka det gamla släktet
en stor honor, de kunde inte skriva sig till min-
-nes, ty för 130 år sen var det inte många karlar
som kunde skriva och ännu mindre kvinnor,
och ändå kunde de utföra sådana vävnader
och andra handarbeten genom undervisning och
tradition från släkte till släkte. Någon nu levan-
de kvinna tror jag inte fins som kan besvara alla
dessa frågor, ty det är ju mycket över hundra år
sen dessa vävnads-sätt brukades på våra trak-
-ter (Keculla-socknarne). Nedåt södra Skåne der-
-emot möjligen de gamle bruket och sederna bi-
-behållit sig några årtionden längre. Om man
önskade göra en vävräcka 28 täl bred, så åtgick

fyra hankar eller havor till 2 alnar i längd.
Bomliga räknade att ett skålpund bomullsgarn
av visst nummer (12) räckte i 10 alnar enkel 2 skafts
väv. Ett "tal" i vävskeden var 30 "rör" och ett "tal"
i varpen var 60 trådar. Efter hand som bomullsgarn
kom i handel på 1860 och 70-talen, så minskades benämning-
en. Det köptes "Victoriagarn", Sefyregarn, Flangarn,
blekt och oblekt bomullsgarn i № från 8 till 20. Men
på samma gång minskades också konstvävningen och
snart nog var det endast ett fåtal fruntimmer som
kunde spinna fint linne. På tal om "Wässjötter",
var alls inte meningen Västgötar, utan dermed me-
nades vävskeda-handlare, vanligast ifrån Marka-
ryd eller socknar deromkring. Dessa handlare
gingo omkring på landsbygden och voro redan
på avstånd lätt igenkännliga genom sina väv-
skeda-säckar, som räckte högt upp om huvudet. De

de luro säcken på ryggen. Några sålde till-
-lika värskottor. Järdfärihandlande som körde
omkring och sålde vävnader, fanns aldrig i den tid-
-en, då alla själva kunde förfärda sina behov
av textilier. Orden Västgöta-läcke, Borästäcke,
Smålands väve, Åsheda-väve, Präst-ruta, Förhör-
-duk, Himmels-äklär, äro och voro alls inte kända i
Kullasöckmarne, ej heller vävsättet, så vida det en-
-te gick under annan benämning, som troligen äro
dessavärde av nyare datum, d. s. s. sen 1870. Rosen-
-gång, Kupa, Vässel och Äkläde okänt. Fram på
1880-talet var det mest slut med hennvävnaden i
Kullen och högst sällsynt att få se en vävstol
i bruk. Här i Sunnerbo sydligaste socknar är det
också så godt som bortlagt med vävning sedan 1900-ta-
-lets ingång. Ett ex. En bonde i Grävingshultet för-
omkring, på alla auktioner i nejden och hade för spe

cialite att uppköpa vävstolar. Vävstolarne
voro i allmänhet fint och väl gjorda av bok, ek
eller fur. De kostade från en till högst spickro-
nor, men skulle en nu få gjord en sådan med
tillbehör, kostar det knäppt att förslå med 75 kron-
nor. Hvad Grävingshultaren använde vävstolarne till
om han begagnade gagnsvirket till snickeri eller
han handlade med eller brände opp det vet jag ej, men
han onskade leva så länge att han kunde köpa en
till så att bleve jämte 50. Han levde i många år der-
efter och fick säkerligen sitt antal fullt. Således
ett bevis på att ingen ville väva. Dock finns
här en och annan som väver träsmåttor ännu.
Några uppståvävstolar finnas inte, mer än
en liten vävstol som kallas Listaväven, med
2 uppstående bärare. En bar rullen med varp

-en och en rullen med den färdiga bandräckan.
som rullades på efter som det vävdes. En stän-
-dare bar upp räckan även midtpå. Man kun-
-de gör färdiga band till alla slags bruk, och verkliga
konststycke gjordes i bland. Ex. jag har här ett par
strumpband som vävdes på distaväv av en Små-
-lands-kvinnas, som var hushållerska hos min farfar.
Banden bära mitt Fars namn, och årtal 1859. Jag
har ej kommit underfund med hur de vävdes.
De gamle hade ett uttryck: "en får lista sig till
d. v. s. att genom tålamod och ihärdighet vinna fram-
gång (liksom i distaväven, ej just med listighet).
All gärgning av garn och tyg gjordes i hemmen, men
på 1860-talet besatte sig en gärgare som hette C. F. Flick-
ler i Höganäs Ryd, i ett hus som tjänat till gärgeri
när förut omtalade väveri var i gång (vid den då för-
-biflytande kanalen med pumpvattnet från gruvor

mynt Emil Jönsson

ber. 1861

i Väsby

Ståre Smål. Hall.

Långgöde myn.

Väsby myn.

mynt av 1933

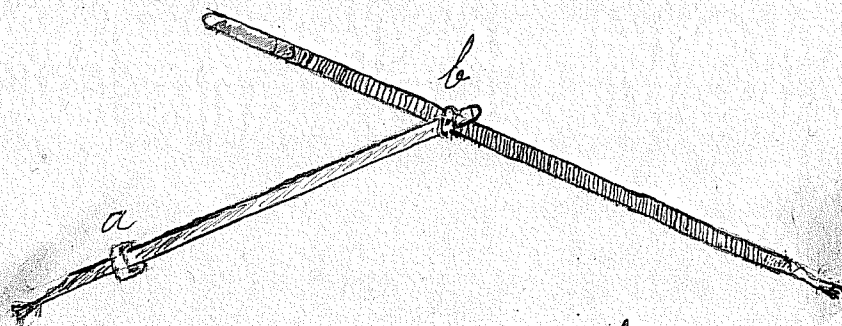
na, midt emot den gamla kyrkan, som förut va-
rit väveri). Många funns då förmånligt att låta
färga, samt pressa sina tyger för en skilling eller
 $1\frac{1}{2}$ skilling = sex styver, alnen. Men fastän det nye-
het användes värtter, såsom "Humarkäjs" till grönt,
gul och ossa till gult, och till blått, o. s. v. så behöf-
des vissa kemikalier, utom Snack-färg, Tiromsyra
och Lun, bresilja och Fernkock (till rött). Vissa saker
måste i bland köpas på apoteket. Som allt garn i
synnerhet ylle var liksom flöttigt, så koktes garnet först
i något skarpt betningsämne (Lun, eller Tiromsyra) annars
"best" (fäste) inte färgen på. Det var bättre att färga garnet
än att färga tyget, ty i fallarne var ej så säkert annat än
det der bleve blekare än det övriga. På 1870 och 80-talen kom
översvämning med Anilinfärger, som snart utträngde
det gamla värtbruket, vad angår garnfärgning, och be-
behölls endast för färgning av Påska-ägg.

Men var det mycket besvär med att färga
garn och tyger i de olika kulörerna, så var det ick
mindre besvär med det som icke skulle färgas d.
v. säga, det som skulle vara vitt. Ja snö vitt skulle
det helst vara. Han tog den färdiga linnäckan ur
väven och gjorde hankar, först i båda ändarne, av
varpträdarne och sen syddes i räckans kant 2 och 2
hankar, en vit var sida snidt emot varandra, med
några alnars avstånd mellan varje par, av annat
tyg eller band, så stora att ett par fingrar finge plats
i dem. Dessa hankar tjänade att sättas & tum lina
pinnar med halvdelen ner i marken för att hålla
räckan kvar att inte den blästes bort från blekes-
backen. Denna skulle vara en slät solig gräsmatta
med kort gräs. Som räckorna ej fingo ligga ute om
nätterna (man fruktade för tiurar) så måste de lagas in
varje kväll och läggas ut varje morgon. Ibland åtog

sig någon, att vakta hela byns bleknings-linns, som då
breddes ut på ett ställe och en vakter-hytt (hudda) bygg-
des bredvid för nattvakten, vanligen bestående av 2
personer. Annars finge vakt-turser gå omkring på
gårdarne i byn, efter öfverens-kommelse. Jag såg 1881 öfver
60 linneräcker liggande utbredda på samma blekes-
backe och med bakkt hudda bredvid i Fronga och Åsk och
nar). Den som skulle ta in en linneräcka, måste
lägga sig på knä, sedan hon först dragit upp alla pin-
narne, samt fatta med bägge händer och dra tyget till
sig, och lägga det i fällar öfver varandra. Man gick in
och rulla ihop räckan. Om morgonen när de skulle
läggas ut igen, var det endast att lägga räckan på mar-
ken och ta fast i den översta änden och gå framåt
så långt den räckte, varefter pinnarne åter sattes ner
genom hankarne på sned för att hindra vinden att lyfta
hankarne öfver pinnarne. Minst 2 eller 3 räckor må

3990
Näv-spröte.

34
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

a föres tillbaka åt venster varefter b upplýftes

Fig 1

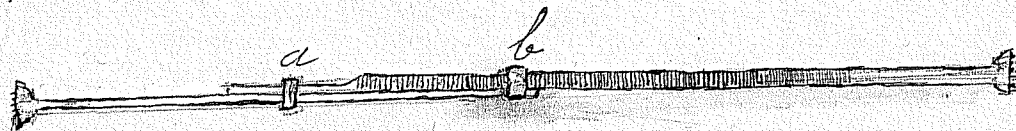
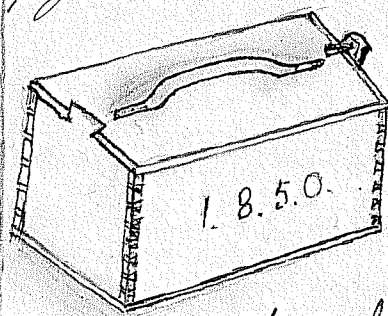
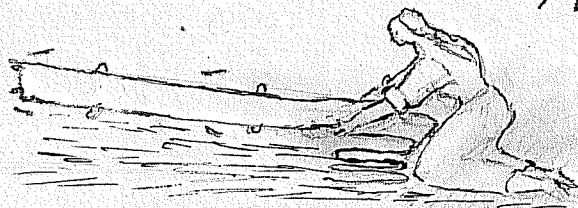

fig 3

Mat-åskan

fig. 2

Räckan tages in.

-ste räckorna blekas, beroende på starkt solsten, eller regnväder och mulen, då det senare ej verkar blekning så fort som solken. Efter blekning tages räckorna i "byke-karet" och övershällas med kokhet lut, gör av ha-
 had lövträs-aska, senare användes soda, då man behöfver samla i hop vedaskan från den öppna köks-
 spiseln. Därefter tvättades och sköljdes räckorna, samt torkades varvid de blevo snövita. Även yllevaror, såsom "bosor" (strumpor) och "binge-tröjor" byktes och "valkads" (knådades, stampades) varvid de blevo mycket vita. "Byke" var ett svårt ärekränkande skälls-ord. Att säga "ert byke" till någon betydde att hela det huset och släkten var liksom trasor-
 na i byke-karet, i behov om skällning med lut för rengöring av tjuveri, osedlighet och ohyra. Tiggabyke, tjuvbyke, hette det. Efter hand som bomullsgarn kom i handel på 1860 och 70-talen, så minskades linodlingen. Det köptes Victoriegarn, äpfygarn, flam-

Spinn.
Ruggvett.
Värby
1933

3990

Uppr. Emil Jönson, Örnaby
Ber. Emil Jönson, 7.1861; Väst.

36

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

garn, lekt och oлект bomullsgarn i 12- från 8 till 20.
Men på samma gång minskades också konstvävning-
en och snart dog där det endast ett fåtal fruntim-
mer som kunde spinna fint lergarn.

På 1870-talet överläptes fulla locknarne av en mängd för-
dar med 2 alnar höga alns breda lådar av tunnt trä fast
spända med remmar om axlerna på ryggen. Dessa gäddor
sålde allting samt även tyska textilier och togs helst i
utbyte flickor eller avklippt fruntimmers huvudhår.
Det var ej så noga om flickornas vore dåliga som
tidvisare, endast om boetterna vore av silver.

ACC. N:R. 3990

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: *Skåne* Upptecknat av: *Emil Jönsson*
Härad: *Luggude* Adress: *Harnsberg*
Socken: *Kulla-socknen* Berättat av: *Emil Jönsson*
Uppteckningsår: *1933* Född år *1861* i *Wälby socken*

Uppteckningen rör *Textilernas användning.*
Bordet.

Bord-täcke är en benämning som inte funns i den gamla tiden. Det kallades alltid "bord-duken". Borddukar i färger av linne eller av ylle och linne förekommer ej heller i den gamla tiden i Kulla-socknen. De enda borddukar som då användes voro vita linne dukar förfärdigade i hemmet. Btingen mindre dukar täcker endast en del av bordet, ungefär $1\frac{1}{2}$ a 2 alnar långa, och bredden tillräcklig till bordets bredd, värda med 2 skaft och försedda med "trär" (knuten fram, "frönor" som flätades av varpänderne på

tyg, samt flätars och knöts i ruter av olika dimensioner och utseende) i ena eller bägge ändarne. Dessa dukar användes i "vardags-lä", då någon skulle bjudas på något, om den kommit i något ärende till stället, och lades då vanligen på övre bords-ändan ("bor-ännen"), men någon gång även på nedre, beroende på omständigheter. Vid högtidliga tillfällen övertäcktes borden med stora "dräils-dukar", vävda i hemmen, i olika sorters "dräil", med olika många skift och olika tramfning. Dessa dukar räckte rikligt över bordet på både längd och bredd, så att ungefär 8 tum vid sidorna och minst en halv alm vid ändarne hängde ned omkring bordet. Dessa stora dukar begagnades endast vid begravning, bröllop, barn dop, kyrkoböjnings-gille, samt om julen, då Juladuken låg på bordet till Trettondagen var

förbi, på någon gång, beroende på omständig-
heter, ända till Fenut. I vardagslag användes annars
inga dukar på grund av den hemsöjd som utövades
av våra förfäder, t. ex. kardning och spinning av lin och
blånor som damnade, samt deras strängt upplagna
tid som ej räckte till för onödigt stora och många
tvätter med åtföljande handmangling. Dessa bruk
ha hållit i sig från de senaste decennierna på 1700-tal-
et till och in på 1880 a 90-talet i föregående århun-
drader, eller med andra ord, så länge som huskon-
der och tjänare äto vid samma bord och räknades som
en familj. Vad de olika rummen beträffar så
vetar vi att endast stugan var försedd med eldstad. De
andra rummen kallades "hus", Stora hus, Lilla hus
Östra eller Västra hus" o. s. v. men dessa "hus" använ-
des icke i vardags-lag som sällskaps-rum, utan tie-
nade till att placera de i den tiden oumbärlige "klä"

-kistorna" och de store sängkläders-kistorna (de store "kläa-skaven" äro av långt senare datum) samt linne-kistorna, rundt kring väggarna, och om som-
marne till värrum m.m. Något bord är väl ej så säkert
att det på alla ställen fanns i "husen" (utom stug-köks
och spiskammarsbord), men en säng, eller kanske två,
fanns der nog i vart av "husen", ty vid gilles tillfällen
fingo ju ofta gästerna följa med till ett annat ställe för
att övernatta. Också brukade friare komma långväga i
från i endaste ärende för att fria till någon av döttrar-
ne på ett ställe der de visste att det antingen fanns duk-
liga töser med pengar eller bra "hem-jutt" (hemgift) med
mycket duktyg, dynor och linne, att få, och då fingo
de ju stanna över natten och ligga i något av "husen".
Helldags-stugan var densamma som vardags-stugan.
Köket hade inga dukar enär det uteslutande an-
vändes för köks-sysslor. Duk förekom endast på det

stora bordet i stugan och något annat bord fanns
vanligtvis inte i stugan. Fåga dukar över på eller
vid sidan av varandra, det är senare tiders över-
flöd. I fall det var bondehem, ägde de tillräckligt
med duktyg även vid gillestillfällen, ty det förde till
hemgivelsen eller "bua" vassen. I Sunnerbo härad i
Småland brukades att gästa en vit duk över övre
bordsändan om jul, före 1880. Präst-ruta, ett
fullkomligt okänt uttryck i Lullasockenarne.
Servetter fanns, men användes inte som bords-
servetter utan begagnades vid gillestillfällen, då gäst-
erna medförde "skänk" bestående f. ex. av vin och
"krok-kakor", så lades en servett under kakorna på
brickan och liksom en servett lades om brickan
och snibbarna gästas med knapprålar, över kakorna
så att de lågo skyddade. Dessa servetter voro av "dräil"
liksom de stora dukarne och voro vanligen i fyrkant

Småland.

kvadrat av duktygets eller servetträckans bredd.
1 1/4 alm (75 cm) Man kan någon gång få se gamla
(80 a 90 år) servetter i landsleggsden. Märkningen
av duktyg gjordes med rött garn och ryddes med kors-
styggn, endast initialerna, med ett timglas emellan
varje bokstav. Det hörde till hemgiften och märk-
tes endast med hennes namn, kanske i de flesta
fall långt innan hon visste vem hennes tillkom-
mande skulle bli. Den enda betydelse dessa tim-
glas hade, var tydligen att särskilja bokstäverna
samt påsumma gång vara till ryddnad. Förning
i ordets bemärkelse bestod av ända till 20
sötteröds-kakor, inövt, en lång hacke-prölsa
som allt packades ner i en tunne-liknande halms-
flätad förninga "kyva" (kupa) med ett starkt handtag
av trä i motstående sidorna, samt med lock till, och
över locket lades ett "täppe", antingen av Stjernetäppe

3990

eller ett lunkar-täppe och band, ett band om, så att täppet dölde mest hela kupan, då den ställes i regnen. När de så "skifte" sin förning, skulle en gå före (hustru, annars dotter) med en liten "gjerdning" bröd med ost, och bjuda var och en av gästerna, och efter gick den andre av makarne med flaska och glas och bjöd ett glas vin (oftast brännvin). Så tillgick på våra orter för närmare 100 år sen. På de senaste 60 åren ha inga förningar förekommit, utom "hänk" med "brok-kakor", som förut beskrivits. Några dukar med spetsar och brochier ha nog inte varit i bruk, i våra orter åtminstone. Förning tillhörde endast bröllop och begravning. Till barnsängs-kvinnor brukade var och en kvinna av deras vänner gå med "Bale-mad", orär hon så för gott fann, det var ju ingen bjudning då, men om det gjordes så stora barn dop, att förning förekom, kan jag inte säga. "Balemad" bestod av mycket god risgröns-

-gröt, upplagd på ett blankt tennfat, bestrött med kanel
i mutor med russin i alla korsen, samt viskonsoppa.
Detta efter 1850, men förut då ej risgrym fanns, hade
de korngrumsgröt med vispad ägg och doppade gröten
i konung. Fyrkifärder förekomms ej i våra församling-
ar så att ena tondödes. Det hade förekommit förut
men upphörde omkring 1820. Förut medfördes smör-
gåsost och krännvin i en förninga-kupa, eller en
korg, vid bröllop och begravning. Men vad sorts dukar
eller servetter som då utgjorde emballage är ej känt.
På avlägsna åkerlotter medfördes s. k. torr mat (bröt
smör i smörask, ost, spekefläsk, speke-färbog, speke-hacke-
pölse) i "mat-äskan", en avlång, fyrkantig låda, med stor-
lek efter omständigheterna och med lock som fästes
med ett en pinn. För den ena ändan, men dricka
och krännvin på lerdunkar med öron att bära
dem i. Glasflaskor begagnades ej ute. Men den lagade

3990

middags-maten bars ut till det arbetande folket av antingen moran sjelf, eller någon som hon utsände t. ex. halv-vuxen dotter, son, eller piga. Då bars kokes-maten i lerkrus, med en tallrik öfver, samt ett band, "krusa-bandet" (vävt i listaväven) i snett kors öfver tallriken i från bägge krus-öronen. Detta band utgjorde ett säkert handtag. Smisar och skedar fanns i mat-äskan. Man kunde ju också, i fall vägen var lång, och det dröjde länge att nå fram, också knyta ett tjockt kläde om kruset, så att maten skulle bättre hålla sig varm. Matläraren visste vid vilken, om det skulle vara första, andra eller tredje "matabusken" han skulle stanna. Det var vissa leuskar som hade denna beteckning i alla tider. Med förningen tillgick vid framkomsten till begravn-ning och gästebud så, att ett par upp-passare (tillika "tapp-rännare") togo en i vart öra på förninga-"kyran" och

leuro in den i något av "husen" (rum i böningshuset)
der de uppställes i rad. Var kände ju igen sin föining
-akupa, genom namnet på locket, och vid "ekiftningen"
logs ut och delades ut som ovan sagts. När gillet var
slut och det ej ätgått så lades alla resterna på,
antingen golv, då täcken breddes under, eller på för till-
fället lagda brädehyllor. Men först fick var och en i sin
föiningakupa minst en halv kaka av vart slaget av sitt
 eget föiningsbröd hem med sig. Var det mycket till
övers, kunde också få en liten "fjädning" av de andra
föining hem. I eland levere sådan mängd bröd till öv-
ers, att sedan barn och tjenare erhållit stor utdelning
det måste säljas bröd för att ej bli förderwat. Så hände
vid min Morfars begravning 1844. Täcket som breddes
under brödet var ej så oäga vad sort och vid begrav-
ning förekom ej täcke på, eller under kistan. Hög-
säte hördes aldrig nämnas, men "Borvärma-bänken"

3990,

vid översta borännen hade, åtminstone vid hög-
tidliga tillfällen såsom om julen, tvänne dynor som
kallades "Hjone" (deras Hjone-lag = giftermål), stoppade
med gäspjäder. De hade överdrag av konstvävnad, som kal-
lades Munkabälte, relagan eller plockstoj, dock mins-
jag ej så roga, men någon sådan fin vävnad var det
men broderi förekom ej. Men detta var i ryggis-stu-
gan. I de senare stugorna (som kom efter ryggis-stugan)
var det ju alltid en dyna eller onadras stoppad med
hå eller halm, över vilken dyna lades ett löst läcke,
två "vådor" (i räckans bredd) bredt, som stoppades ner
vid båda sidor. Täcket togs ut och skakades rent så
ofta det behövdes. "Längebänken" var alltid utan dyna.
Någon stol med dyna förekom inte i bondhemmen.
Ligg-bänk med jord och halm, har jag aldrig hört
om sett, men Mormor talte om att gåsen som låg
i bänken och tittade på varpan, när husmoren var

gade, blev så yr i huvudet, att hon föll ner ur
bänken och ner på golvet. Således kan vara möj-
ligt att de hade fyllt med jord under och halm över
för att gåsen skulle ligga ut ungar i den bänken i
stugan. Det ska neml. jord dunst till vid ägg-kläck-
ning. Men aldrig någon onenniska skulle ligga i sådan
bänk. Var det en sådan gäs "ligge-bänk" så hade den
nog sin plats i bottenste (nederste) långbänken. Men
"Onbänken" var ju avsedd för bäddning, och hade trä-
botten som vilade på fyra ben av halvans höjd. Denne
bänk fylldes någorlunda med strid (grov-sträig) råghalm
och en liten halm-madrass vid huvudändan och der-
över lades ett täcke i två "vador" (en "våd" lika med väv-
räckans bredd) bredt och stoppades väl ner vid sidorna.
Om söndagen lades ett vackert treskufts "sänkle" or-
an på det andra täcket och en "puda" (huvudkudde)
med vitt linne-överdrag lades på huvudgärdet. "Onbänk

en användes till att ligga i ovanpå, t. ex. vila middag.
Man skulle den utgöra bädd, så bäddades den med säng-
kläder som en annan säng. På dynor kunde vara
stoppade och klädda på flera olika sätt. Vanligen
var ovan- och undersidorna ej av samma material.
Om som oftast ovansidan var av garvat kalvskinn
så var undersidan av säck- eller madrasväv av
skättefall eller grovt linne. Även ovansidan av
tyckt vadmal. Stoppningen av ängs-hö, röthår, (gröda-
to) eller svinborst (svina-to). Somliga hade även stoppa-
de själva vagns-sätets sidor, som då voro klädda med
kalvskin eller vadmal. Bänkdynor och stol-
dynor i öfrigt förekomms icke. Broderier före-
komms aldrig på sitt-dynor och inte heller goda-
de. Ett tyg-överdrag med sprund, att dra utanpå
huvudputar (örngod) begagnades av fint linne, oftast
med mellanstycker i den ene änden, med virkning

utsydt, knysple, eller hälsöm. Men aldrig ett
dynnevar drogs över ett annat bolster. Släddy-
nor voro de samme som vagnsdynor. Hagns-täcke
vor de samme som häst-täcke och lades vid körning
över knä och ben på de främst sittande i synnerhet
ty då man körde med "svan-hals-kanan", så kastades
opp snö från hästfötterna och även vid körning med
vagn, men man hade också "fotsack" av läder att
knäppa med remmar över benen på de främst sitt-
ande. Häst-täcken vävdes av blandat får-ull och
snöthår till påsley och med belångarn till varp i 2
skefts väv. Brud-dynor var de dynor varmed
brudsängen bäddades. Särskilt övandynan kalla-
des för "brua-dynan". Alla sådana förande av
bruddynor till och från kyrkan var fullkomligt
obekant i Tuullasockname. Om det var kyrkvigsel
så begagnades knäfallet vid altar-runden och vid vigsel

3990

i hemmet användes en lång pall fint tillpyntad och klädd. I yngre tid användes 2 pallar av mindre storlek. Längden. I gamla tider användes strid räghak underst, och derpå en "underdyna" ovanpå vilken lakanet lades, breddes. En underdyna var ett dynevar av färgat lingarn, vävd så att varpen låg på rättsidan, fylld med god fjäder ("fyle-fjär"). Underlakanet var i vardagslag av blångarns-väv 2 skäftig, 2 väder brist. Längden vanligen något över 3 alnar. I gamla tider lågo ofta 2 och 2 barn tillsammans ("skaf-föltes") d. v. s. med fötterna emot varandra, och då var såväl sängbredd som dynevar och lakan avsett för denna längd 4 alnar och bredd $2\frac{1}{2}$ alnar. Ovanlakan brukades icke i vardagslag. Det är senare tiders bruk och var ännu på 1880-talet ej allmänt, men brudsängarne deremot bäddades med 2 lakan. Brudlakan var av fint lärf, hemspunnet och hemmaränt

De var något längre till-tagna, sydda med litet
lindare "sko" (en bred 2 a 2 1/2 tums fall, viktning) vid
huvudändan och prydda med en smal, men vacker
och välsydd hålsöm, samt lundens flicknamn, med
kast-stygn och tinglas emellan bokstäverna.
Varje flicka värde och sydde sin "utstyrel" för-
dig. Häng-lakan var okänt till 1860, då det be-
gyntes att hänga vita lakan (ej broderade) rundt på
alla väggar och fönster, i från loftet (taket) och till
golvet i den kammarer der det stod lik. En quir-
land av en "kärda" svart ull (likt ett tums-tjockt rep)
fästes med knappnålar, utan på lakanen på väggarne.
Lakanen fästes med nubb, och ännu fortfarande i Skå-
ne att överkläda likrummet, så att ljus måste
ländas även om dagen. I Småland begagnas icke
sådant i Sunnerbo härad. Bådden ovan beskrivne.
Men täcke att breda på sängen i vardagslag om

Småland

dagen kunde användas, ett rött och blått, stor-
tigt täcke av färgat lingarn, vävt i "skagt, tvådor"
bredt, och om söndagarna ett utomordentligt vackert
lunka-täppe, vävt av ullgarn och linne, som förut be-
skrivits. Blå okänt. Fällar brukades inte till bät-
-dar. Stick-täcke brukades att bredda på sängen om
söndagarna, men det var inte före än i slutet på 1850
talet och några decennier framåt. Sedan ersattes de
med vita täcken, såsom det brukas ännu. Filtar
har varit i bruk mer än omkring 40 år. Dynor
med fjäder i användes i stället för täcke. Stick-
täcke och filt ha antagits så småningom och är
troligen inte så helt genomfört ännu. Bolster
och bolstervar samt dunbolster är ny benäm-
-ningar. I äldriga tider hette det "underdyna" och
"överdyna" samt "dyna-vår". Kvadrat-dynor (högda
fudor) vore av olika storlek och längd. Långpu

-dor" voro afsedda att räckas tvärs över en 2 mans-
säng, och till en dylik "puda" åtgick $3\frac{1}{2}$ a 4 alnar fu-
devär. Men dessa "pudar" lades endast i "hödden" (huov-
gärden). Sedan lades 2 fyrkantiga "hödda pudor" med
lika längd som bredd, ovan på lång-putarna. I var-
dagslag breddes "lagened" (lakanet) häröver (höddapudor-
na, och lades ovan dynan på, så var sängen färdig.
Men till en beuasäng, eller om det annars skulle
beäddas fint till någon fin främmad (främmande)
så togs ytterligare 2 korta "hödda pudor", vilka försågs
med vita "öngods-vär", med en enda söm. Dessa
"pudevär" sattes lösa på och voro tillklippta i ett
linnestycke "godt" (fullt) 2 gånger så bredt som putan,
och syddes i hop vid kanterna. Öngods-varen voro
av bredt linne, 2 skafts, och öppna i den ena kortsi-
dan och åtminstone allt sen 1830 a 40 talet försedda
med ett "pude-stecke", (stycke) eller en halsöm och

namn, som ovan beskrivits. "Pude stycken"
voro av fingenonskinlig väv med blommor eller
andra figurer invärdade (ej oliskt gardiner). Dessa
pude stycken voro köpta, förmodligen i "Stan" (Helsingborg)
och fastsydda i motsatta kort sida emot den öppna.
Den öppna sidan kunde också icke land vara försedd
med smala vita band att knytas för ändes på putar.
Det kallades alltid "pude-vår", ej örngod, som är nu-
tids-benämning. "Pude-väv" eller "pude-räckan"
vävdes i stilla ned under dynan, med lika randning
och färger, samt vävnads-sätt, 3 a 4 eller 5 skeft.
När det ullena putor så vävdes de som ullena
dynor, så att påslaget (yllet) låg på rättsidan och
var det linnena pudor så vävdes de som linnena
dynor med varpen på rättsidan, ty en underdyna
skulle alltid vara långrandig, men en överdyna
tvårandig. Huvud-dynorna såväl som dynorna

i öfrigt, fylldes med gås-fjäder eller annan god fjäder (fyles-fjær). Skinnpudor användes icke, så vida det inte skulle ha varit på 1700-talet. Jag har aldrig hört att skinnpudor begagnades till sängbruk. Spisse-dyna och-rya är okänt, men på gammalt allmoge-språk sades att sprund kallas spritt. "Spritt" på en skjort-ärm, betydde sprundet på ärmen vid ärmlinningen. "Spritt" var på fruntimrens kjortel, på männens skjorte-gere (nedre del av skjortan) och ärmor som hals-spritten (oppsprätt) spritt naken, spritt barfött, spritt galen. Alltså ligger det nära till att tänkas det en spisse eller Sprisse-dyna, spisse- eller sprisse-rya var liktydigt med vårt överdrag eller de gamla "överträcki" (av draga eller träcka av t. ex. kläderna). Säng-utstycke var nog nogolunda lika vinter och sommar. Det kunde ju hända, att en något lättare

ovanddyna användes om sommaren, eller ett
täckel lades över på dynan om vintern, men
våra förfäder voro, så vida de hade halsan, varken
grusna eller nervösa, som vår tids människor.
De hade ju dessutom stora rymliga stugor och om
vintern eldades i de store järnkakelugnarne, natt
och dag. Fälodarne höra ju norra Sverige till
och är främmande för oss. Barn och tjänste-
folk åtnjöto någollunda samma rättigheter och
förmåner som husbondefolket. Det kunde ju tän-
kas att tjänstefolket fick nöja sig med de mera
gamla och slitna sängkläderna och kanske
skättefalls-lakan, då husbönderna hade blån-
garns-lakan, o.s.v. Vad gästerna beträffade så
läddades tydligen, då som nu, med det bästa
huset fönnädd. Lärskilt då friare. Tiggarne
som ibland kommo 3 a 4 stycken, fulla med

smuts och ohyra, fingo ligga i halm som bars
in lades på golvet i stugan. Långhäst och bär-
kahäst användes mest åt barn, som sovo oroligt
och kastade sig i sömnen. De liknade mest ett
litet "stolastyre" (stolrygg) med spetsiga ben som
stuckos ned vid säng- eller onbänkskanten.
Lång-hjelpare är obehärlig benämning, men "Säng-
a-bånn" som bestod av ett rep omflätat med
mörkrött ullgarn i konstig flätning och för-
sett med en stor ögla med trä-handtag, i nedre
ändan och över-ändan säkert fästad med en grov
krampa i bälken över sängen. Kanske detta
kunde vara liktydigt med säng-hjelpare. Då
den sjuke tog med bägge händer i detta band,
kunde han lyfta sig upp litet, sätta sig upp, eller
vända på sig litet. Lången uppvärmdes ofta med
varmt vatten som fylldes på ler-dunkar, torkades

säkert och lades vid fötterna i sängen. Dock gjorde väl var och en i det hänseendet som han för godt fann. Sängförlät, sängförhänge, förekom endast om det var väggfast säng med säng-skåp vid ena ändan ("hemlingar-säng"). Förhängen voro i 2 delar, med kappa upptill. Alla delarne försedda med vit knuten frans. De kunde vara i blå och vitrutigt, röd- och blårutigt, eller röd och vitrutigt tygväv, av linne hemvärd, men fransen var dock alltid vit. Det fästades alltsammans med hankar sydda i knapphåls-stygn och knäppta på messings-skruvar, knappar. Förhänget oftast vävt i 2 skuft. Nera sällsynt vävt i 10 skuft i "saxuddar". Handtryck linne har aldrig förekommit; även 2 vävings-säng fullkomligt okänt. Ett vitt handkläde hade sin plats på säng-skåpets yttre kant vid sidan om dörren, men jag vet ej om

det hängde för parad eller för användning. Häng-
dukar. Om sängkläder från någon annan säng
behöfdes läggas ovanpå så gick det också för sig.
Vågot täcke förekom inte vid bäddning i den tiden,
Endast dynor. Ett vävt täcke lades över bädden
om dagen, beskrivet ovan. På samma gång de gam-
le oflyttbare sängarne utrymdes och de gamle konings-
husen försrunka, inträdde ett nytt skede även i rum-
kultur och möbleringen. Vad sängen beträffar, så
blev den ju i hygienens intresse, flyttbar och försedd
med en s. k. "säng-himmel", eller också en "krona" med
tre spolar/spjäl med mässings-knappar, som luro
opp det på den tiden brukliga "säng-omhänget".
Detta var en 10 alnar lång räcka, som drogs från
den ene ändan på sängen och opp över "sängakromar"
och ner vid den andre ändan, till golvet vid bägge än-
dar och minst $1\frac{1}{2}$ aln i bredd. Men detta bruk,

som var mycket vackert och blädsamt, har emellertid nu gjort de gamle utdrags-sängarna sällskap och med dem försvunnit på 80 a 90 talet, förra seklet. "Långomhänget" var vävt av färgat linn-garn, randigt eller rutigt skapts, med i hela dess längd, i framkanten besatt med vita knutna fransar. Väggar och tak var av grovhyllad plank och skulle skuras, med vatten, sand, såpa och halmviska, särskilt till julen i rygg-ås-stugan, både tak, väggar och golv. Sedan detta var gjort hängdes "bonor" upp på den ene väggen samt även på det sluttande taket vid båda sidor ovan om bjelken. Tavlor ("stycken") med bibliska motiv fästes även på taket (d. v. s. inunder). Bakom bänkarna, på den väggen fästes inga "bonor", men ibland "stycke". Bonaderna voro vävda i de gamle vävnaderna med blandade

eller olika ränder på samma "våd". De här-
ngår vägrätt och sattes upp till julen och
fingo sitta hela julen till förbi Tricket. Bonar-
derna voro aldrig väggfasta utan fästes med "cling-
or" (hankar) på spikar eller onessings skruvar. Stug-
an pryddes icke med köpta vävnader, då allmog-
kvinnorna voro så skickliga väverskor och dess-
utom kontanterna voro ätkonliga för folket
i allmänhet. Bordpell, takhimmel, takmattor,
och bordhimmel äro fullkomligt okända begrepp
i Kulla socknarne. Det är föga troligt att nå-
gon sådan tygrest skulle ha förvarats i långt mer
än ett århundrade. Dessutom har handtryckt
tyg icke förekommit på våra orter ty det skulle nå-
gon gång ha omtalats. Bordpell har nog inte
användts av allmogefolkningen, åtminstone
inte i det senaste århundradet. Men i Sun-

nerbo härad i Småland var brukligt som förut
omtalats, att över översta bords-änden till jul
en uppfästa i loftet, taket, en vit duk, som fäst
es med nulle. Hängklä, var vanligtvis en $3\frac{1}{2}$
alnar lång handduk med "trär" på ändarne och
hank på midten i ytterkanterna. Tryggas-stu-
gorna vet jag ej så noga, men i de senare stugor-
na hade handduken sin plats oära kakelugnen
vid höksdörren. Det förekom nog, både att den
hängde för prydnad och för att begagnas. Dock
vanligen för att begagnas och torka i ugnens när-
het. De mindre handdukarne voro av någon sorts
dräil $1\frac{1}{4}$ (75 cm.) aln i fyrkant med hängaren i det
ena hörnet, satt fast med båda ändarne utan på
varandra och bildande en 2 tons ögla av "bendel" eller
hemvävt linneband. Handdukarne kunde vara häfte-
ga (med fyra skäft), två-skäftiga, eller någon sorts

dräil t. ex. Droppe-drail (med tre shaft), eller
fyra a fem shaft i vändringar o. s. v. På de länge
hand-dukarne voro "trär" (av varpen flätade eller knu-
tne fräzar) vid ändarne och namm. De lång-han-
ddukar som användes att bära lik-kistan ned,
 kallades för "Lig-hänkle", och användes endast för
 detta ändamål. De voro ungefär fem alnar långa
 av 2 shafts vitt linne, med vackra "trär" (knutna fra-
 -nsar) i ändarne och namm. De voro fyra eller sex
 till antalet, beroende på hur stort och tungt liket
 med kistan var. (Om fyra eller sex bärare behövd)
 Det var inte alla som hade sex, men fyra brukade
 en borngen husmor ha, resten fick man låna i
 grann-gården vid behov. I den tiden bars kistan di-
 -rekt till graven och ställdes på plankor, som lagts
 tvärs över graven, och lades "Lig-hänklen" tvärs över ki-
 -stan under begravnings-messan, och då den var slut

låg gjordes de och limnades till någon som dertill
var utsedd, som knöt in dem i ett vitt klär och lade
dem i vagnen. Sedan de tvättats och onanglats med
handmangel eller som det kallades "rylleträ", beuro
de hem där de länkts eller nedlades i en kista till nästa
gång. Fönstergardiner är snart beskrivna, ty de
var i den tiden fullkomligt obefintliga. Fönstret
(Crang-udet) var litet, med bly-infattade rutor. I gam-
maldags-stugorna både få och små, någon gardin
att utestänga ljus och sol med, kom därför inte i
fråga. Gardinerna voro ej i bruk förr än på 1860-talet
och även då inte allmänt i bondehemmen. Inte förr
än de gamle "borings-långarna" ansågos ha utgjort
kuros mer, eller inreddes till stallar och fähus, och
nya boringshus om stora fönster kommo i deras ställe
höjades det om allmänt med gardiner, åtminstone
i de bästa rummen på 70- och 80-talen. Allra första

gardiner voro en kort, glesst hemvävt gardin, på tvären
öppe vid i fönstren och räckte endast över $\frac{1}{3}$ del av
fönstret och fästade på en köpp, lagd på hakar ovan
fönstret. Men på samma gång (tid) begagnades i dag-
-lig-stugan, för att utestänga utomvarandes blickar om
kvällarne vid ljusständ, en slags gardiner som kalla-
des "spet-jalusier" och voro vävda med snättgarn till
varp och med $\frac{1}{4}$ tum breda, tunnare träsputor till på-
slag. Dessa "spet-jalusier" ställes på ända i fönster-
karmens nedre ända och kunde om dagen föras med
handen i hop och ställas vid sidan i fönstret. Låderna
trägardiner voro målade, randiga, mångfärgade,
med hus och slott på a.s.v. och såldes av upplämnings-
-gubbar (från Bjäre härad) som gingo eller körde om-
kring i gårdarne. Dessa trägardiner voro ungefär
en alm höga, och en och en halv alm breda, utdragna.
Användes på 70 talet. De gardinerna i de fina rummen

kallades för lång-gardiner, och bestod av två raka "vådor", som vanligen fästes genom att träda en vid övre ändan anbragt "sko" (brud-fäll) på en käpp av ganska primitiv beskaffenhet, samt upplägga den på två spikar, ovan fönstret. Lång-gardinerna slutade 30 cm. ($\frac{1}{2}$ alm) nedom fönstret och voro likadana som dem vi ha nu, utom vad upphängningen vid-kommer, samt beträffande vävnadens beskaffenhet. Den gardinväv som då i allmänhet brukades kostade 25 a 33 öre alm-en och var randig på längden genom tätare ränder, som anbringats på vissa avstånd från varandra, en-samma eller flera i klunga. Detta gällde dock endast i regel de bästa rummen och i allmänhet "Salen". Först den dagen då linhandteringen utleyttes (och upphörde på 1880 talet) och vävstol och spinnrock an-sågos för simpla i bondens stuga, utan utleyttes mot orgel eller piano och symaskin och hemslöjden ut

-byttes mot broderi-nålen, då bönderna blevo för-
fina att gå klädda i hemvävda kläder, utan allt
skulle köpas för redans pengar och nya fina möbler
och mattor, skulle anskaffas, då blev bonde-stugan
vad den nu är, men på samma gång skuldsätt-
ning. Något efteråt blev det modernt med "tunga
gardiner", utklippta med liksom en tunga nedhäng-
ande midt för fönsterposten, på dessa korte kapp-
gardiner. Dessa voro kantade med band och slätt
uppsatta för fönstret. Det ansågs för något fin-
are än vanliga kappgardiner (kortgardiner, tvär-
gardiner). Kullgardiner användes av 2 skifts vit
och blårandigt, hemvävt, i fönstrets höjd och vävets
bredd. Antingen hängdes det lösa tygstycket upp
med hankar och spik, samt togs ned om morgonen
eller också gjordes en bred "sko" (fäll) vari sattes
en passande tjock kapp på vilken gardinen rulla-

des med bägge händer och uppfästes med ett en
hank på fönsterposten ope vid karmen. Hanken
togs under rullen och sattes på spiken så att gar-
dinen ej rullade över igen av sig själv. Köpta gar-
diner funnos också med stängen i överkanten,
samt en bleck-rulle på ena ändan i vilken en snodd
låg pårullad, då gardinen var uppdragen (nerdragen
utdragen), då fästes snoddens andra öron i väggen
vid sidan anbringad messings-skruv med knapp.
Drog man i snodden gick denna av rullen och vred
denne så att tyget rullades på ända till överkant, var-
efter snodden sattes fast om knappen på väggen. Dessa
gardiner voro tryckta på något ofantligt tunnt tyg
styft med hud, träd o. s. v. De köptes i leutikerna och
kostade 1/20 a 2 kröror, men det var under de sena-
ste 25 åren av förra århundradet, och sålde i "Nyare
tiden". Golv-matta. Strå-mattor och träsmatt

or ha varit i bruk mest sedan 1860-talet, men i
början var det endast till högtiderna som man hade
skurat golv med mattor på. Dess emellan vros
golven beströdda med vit sand, som hentades vid stä-
-anden av Öresund eller Skelderviken. Ovanpå
sanden ströddes finhackat eneris på golvet. Men
eneriset måste köpas av "sko-boar", ty sådant fanns
endast sällynt i Kullasockenarne. De, som inte ha-
-de mattor på golvet (hanske de fleste) de strödde
sand och finhackat eneris på golvet även om hög-
-tiderna. I gamla tider värdes trasor (särskilt) De
randades med trasorna i mörkare eller ljusare rän-
-der med lysande färger emellan, men ville man ha
dem rutiga så sattes räckan upp med randig varp.
Sådana mattor kallades för "patta-kallor" och
någon gång användes de till i stället för täcke

att bredda på sängar, av fattigt folk. Tjäckor användes aldrig i den tiden till mattor. Brud-matta är okänd benämning. Halvmattor vädde min mor då jag var 10 år. Jag och syskon hade brädt med att reda till råg halmen som skulle vara till inslag. Den borde helst ej vara slagtröskad ens, utan i natur-tillstånd. Rven avklippes och den smala ax-ändan på sträet, stackes i det grova strår-röret vid rotändan på ett annat strå, flera i rad, långt, tills längden räckte att läggas dubbelt och föras med två-bockade spetsen före, genom väv-skälet och skulle då "rä" så bredt som räckan var. Enkel halm kunde läggas, föras i, men då bleve mattorna tunnare. Färgad halm, röd och blå utgjorde ränder på tvären. Karpen var enfärgad grå, men hade även den varit upplagd randig, så hade mattorna blivit reetiga, bara med 2 skift. Mest besvär

var med den färgade halmen ty den måste krö-
pas rundt i färg-ketteln och blev således krokig på
strån, som måste rätas upp innan de kunde in-
föras i skälet. Därför hade vi klenarraka Käppar
som voro litet oppfläckta vid spetsändan, de då in-
sattes stråna i klämman och fördes genom skälet.
Likadant fick man även göra när-trasmattor
vävdes, ty dessa sorters inslag kunde ju ej med
spole och "vävskattor" transporteras genom skälet.
Men verkliga konst-vävnader gjordes med strå-
mattor. I Dalarne kunde de även väva sådana.
Till jul fick jag en stråmatta, vävd med enfärgad
vårpapper med 5 skift, likt vackert gammaldags-
täckemönster i fyra färger. Men givarne veta
inte vem som vävt den, men den är köpt
i Helsingborg. Mattan är $4\frac{1}{4}$ alm läng $3\frac{1}{4}$ alm bred
i 2 vådor. I Onakärrs "vasar" fins såvthåll läng, bra till mattor.